

KOMENTARZE COMMENTARIES

PRZEGŁĄD SOCJOLOGICZNY
2025 74(2): 27–29
ISSN 0033-2356; e-ISSN 2450-9361
<https://doi.org/10.26485/PS/2025/74.2/4>

ELŻBIETA HAŁAS
Uniwersytet Warszawski

POLE SOCJOLOGII: DYNAMIKA RELACJI I EMERGENCJA SYSTEMÓW SPOŁECZNYCH

Nie ulega wątpliwości, że Florian Znaniecki należy do najwybitniejszych uczonych europejskich, którzy mieli wielki wkład do socjologii amerykańskiej i socjologii światowej. Charakteryzując w połowie XX wieku socjologię amerykańską, Alvin Gouldner przede wszystkim zwracał uwagę na przedstawicieli socjologii systematycznej ze Znanieckim na czele obok Pitirima A. Sorokina, Talcotta Parsonsa i George’a Homansa [Gouldner 1954]. *Presidential address* Floriana Znanieckiego i wystąpienie wygłoszone dla Sekcji Socjologii Teoretycznej Amerykańskiego Towarzystwa Socjologicznego, opublikowane w czasopismach amerykańskich, a po 70 latach zamieszczone na łamach „Przeglądu Socjologicznego”, jak w soczewce skupiają poglądy Znanieckiego i jego teorię socjologiczną na kulminacyjnym etapie rozwoju.

W swym dzienniku 4 stycznia 1942 roku Theodore Abel odnotował po spotkaniu ze Znanieckim, że zmierza on do wyznaczenia problemów socjologii dla przyszłych pokoleń [Abel 2001: 308]. Chodziło o problemy wytyczające drogę

systematycznego rozwoju dyscypliny. Znaniecki wyraźnie odróżniał problemy teoretyczne socjologii od problemów praktycznych, czy też problemów społecznych, dowodząc, że te drugie mogą być skutecznie rozwiązywane tylko wówczas, gdy rozwijać się będzie socjologia teoretyczna. Problemy socjologiczne zatem to inaczej zagadnienia ukierunkowujące czynności poznawcze i badania. W nieopublikowanej za życia rozprawie z 1954 roku *What are sociological problems* Znaniecki stwierdzał, że nie został jeszcze ostatecznie rozwiązany problem z zakresu nauki o wiedzy, czym są problemy socjologiczne [Znaniecki 1994: 25].

Znaniecki przywiązywał do podstawowych problemów socjologii szczególną wagę, czego wyrazem jest też *Presidential address*. Problemy podstawowe są nowym spojrzeniem na zasady socjologii, które formułował u jej początków Herbert Spencer. Abel na łamach „*American Journal of Sociology*” zwracał uwagę na jasność wywodów Znanieckiego, porównywalną jedynie z precyzją stylu Spencera. *Basic problems of contemporary sociology* w lapidarny sposób przedstawiają całokształt systematycznej teorii Znanieckiego i zarazem aktualne oraz przyszłe powołanie socjologii w czasie, kiedy wyłaniał się już system społeczeństwa światowego. U podstaw konstytucji świata społecznego znajdują się dynamiczne relacje społeczne będące w nieustannym przepływie, co podkreślał temat drugiego wystąpienia, uzupełniającego *Presidential address*.

Trzeba zauważyć, że socjologiczna optyka Znanieckiego, nakierowana na scenariusze przyszłego rozwoju społecznego i kulturowego, jednocześnie wymaga spoglądania w historyczną przeszłość. Problematyka wielkich grup społecznych i społeczeństwa światowego nie może odrywać socjologii od badania warunków kooperacyjnych relacji społecznych, a więc zarazem od zagadnienia Alter (Innego). Jak podkreślał Znaniecki, jego badania nad dynamiką relacji społecznych były zorientowane na kwestie altruizmu. Kontynuował tym samym eudajmonistyczną tradycję w teorii społecznej [Hałas 2023: 44–58].

Dążył nie tylko do zbudowania oryginalnego systemu teoretycznego, lecz przede wszystkim do ukierunkowania rozwoju socjologii w sposób systematyczny. W okresie międzywojennym zainicjował i rozwinął teorię dynamiki systemów kulturowych i społecznych jako systemów działań i wartości. Znaniecki określił socjologię jako dyscyplinę specjalną wśród nauk kulturowych, co wymagało wyznaczenia właściwego jej przedmiotu. To, jaką w istocie nauką jest socjologia, wyznacza odpowiedź na pytanie, jakie są problemy socjologiczne. Znaniecki precyzyjnie wytyczył pole socjologii, stwierdzając, że jest to nauka o systemach społecznych jako szczególnej klasie systemów kulturowych ze współczynnikiem humanistycznym.

Teoria systemów społecznych uległa na przestrzeni kolejnych dekad twórczej pracy Znanieckiego przekształceniom, co widać w *The method of sociology*, a następnie w *Presidential address* oraz w pośmiertnie wydanym i przełożonym na język polski zarysie socjologii systematycznej [Znaniecki 2011]. Procesualne podejście do analizy dynamicznych systemów społecznych, wyznaczającej podstawowe problemy socjologiczne, Znaniecki przeciwstawiał ograniczeniom teorii strukturalnej rozwijanej przez Parsonsa. Zmodyfikował swą klasyfikację systemów społecznych. Były to nadal cztery emergentne systemy społeczne o rosnącej złożoności. Działanie społeczne inicjujące interakcję pozostało kategorią elementarną dla rozumienia dynamiki relacji społecznych.

Procesualne podejście Znanieckiego okazuje się wciąż inspirujące [Hałas 2025], gdy współcześnie odnawia się socjologia relacyjna i rozwija paradygmat relacyjny w naukach społecznych.

BIBLIOGRAFIA

- Abel Theodore.** 1958. "Florian Znaniecki, 1882–1958". *American Sociological Review* 4(23): 429–430.
- Abel Theodore.** 2001. *The Columbia circle of scholars. Selections from the journal (1930–1957)*. Edited and introduced by Elżbieta Hałas. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Gouldner Alvin.** 1954. Some observations on systematic theory, 1945–55. In: *Sociology in the United States of America. A trend report*. H.L. Zetterberg (ed.), 34–42. Paris: UNESCO.
- Hałas Elżbieta.** 2023. *Etos altruizmu i jego odmiany*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Hałas Elżbieta.** 2025. *Reintroducing Florian Znaniecki*. London: Routledge.
- Znaniecki Florian.** 1994. What are sociological problems?. In: idem, *What are sociological problems?* Z. Dulczewski, R. Grathoff, J. Włodarek (eds.), 23–105. Poznań: NAKOM.
- Znaniecki Florian.** 2011. *Relacje społeczne i role społeczne. Niedokończona socjologia systematyczna*. Przełożyła i przedmową opatrzyła Elżbieta Hałas. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.